

УДК 346.9

Актуальні питання підготовчого провадження у господарському судочинстві

І. А. Бутирська,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Досліджено стадії підготовчого провадження у господарському суді першої інстанції. Проаналізовано проблемні питання, що виникають під час підготовчого провадження у господарському судочинстві. Досліджено особливості розкриття доказів у господарському процесі. Автор доходить висновку, що нова редакція Господарського процесуального кодексу України дуже вдало, з точки зору юридичної техніки, регламентує стадію підготовчого провадження у господарському судочинстві. Водночас майже дворічна практика застосування нових процесуальних норм показала, що часто суд та учасники справи відходять від приписів Господарського процесуального кодексу України, здійснюючи розширене тлумачення правових норм, що призводить до відсутності єдності у судовій практиці.

Ключові слова: господарське судочинство, господарський процес, підготовче провадження, розкриття доказів.

***Butyrskaya Iryna.* Current Issues of Preparatory Proceedings in Economic Litigation**

The article is devoted to the investigation of the stage of preparatory proceedings in the economic court of first instance. The problematic issues that arise during the preparatory proceedings in the commercial litigation are analyzed. The peculiarities of disclosure of evidence in the economic process are investigated. The author concludes that the new version of the Economic Procedure Code of Ukraine is very successful in regulating the stage of preparatory proceedings in commercial litigation, in terms of legal technology. At the same time, the almost two-year practice of applying the new procedural rules has shown that often the court and the parties to the case depart from the prescriptions of the Economic Procedure Code of Ukraine, implementing an expanded interpretation of legal rules, which leads to a lack of unity in the judicial practice.

Key words: economic litigation, economic process, preparatory proceedings, disclosure of evidence.

© Бутирська Ірина Анатоліївна – кандидат юридичних наук, асистент кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Господарський процес – це урегульований господарськими процесуальними нормами процесуальний порядок (система взаємопов'язаних правових форм) провадження діяльності уповноваженими суб'єктами, що виявляється у здійсненні правосуддя в господарських справах, захисті порушених прав, свобод та інтересів учасників господарських правовідносин¹. Однак діяльність вказаних суб'єктів не може відбуватися хаотично, а лише у певній логічній послідовності – по стадіям господарського процесу. В господарському суді першої інстанції після відкриття провадження у справі розпочинається стадія підготовчого провадження, яка є новою для господарського процесу України. До 15 грудня 2017 року даної стадії не було, натомість попередня редакція Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) у ст. 65 передбачала дії судді з підготовки справи до розгляду. Тепер же підготовче провадження – це самостійна стадія господарського процесу зі своїми завданнями, строками та процедурою.

Запровадження стадії підготовчого провадження у господарський процес України було позитивно сприйнято у наукових колах, оскільки, аналізуючи проект ГПК України, науковці і практики очікували, що на цій стадії «... остаточно визначається предмет спору, з'ясовуються заперечення проти позову, вирішуються відводи та порядок розгляду справи і головне – здійснюється концентрація доказів»². Ю. Серебрякова також, аналізуючи ще проект нової редакції ГПК України, вказувала: «Зважаючи на наявність у господарському судочинстві підготовчого провадження у кожній судовій справі, можливим є з'ясування суддею саме на підготовчому засіданні питання про те, чи здатний обраний позивачем спосіб захисту прав забезпечити поновлення прав позивача і за певних умов реалізувати своє повноваження на зміну способу захисту»³.

Однак, на жаль, майже дворічна практика застосування нової редакції ГПК України показала, що не так все остаточно на стадії підготовчого провадження, як хотілося б: після закриття підготовчого провадження і заперечення подаються, і докази нові з'являються.

Ст. 177 ГПК України передбачає, що завданнями підготовчого провадження є:

- 1) остаточно визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу;
- 2) з'ясування заперечень проти позовних вимог;

¹ Резнікова В. В. До питання про поняття господарського процесу. *Економіка та право*. Серія: Право. 2015. № 2. С. 43.

² Бутирський А. Проект Господарського процесуального кодексу України: крок уперед чи два назад. *Право України*. 2017. № 9. С. 58.

³ Серебрякова Ю. Повноваження суду відповідно до проекту Господарського процесуального кодексу України. *Право України*. 2017. № 9. С. 96.

- 3) визначення обставин справи, які підлягають встановленню, та зібрання відповідних доказів;
- 4) вирішення відводів;
- 5) визначення порядку розгляду справи;
- 6) вчинення інших дій з метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті.

Як бачимо, законодавець одними з перших завдань підготовчого провадження визначає остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог, складу учасників судового процесу та з'ясування заперечень проти позовних вимог. Щодо позовної заяви, то законодавче забезпечення цього інституту досягає мети господарського судочинства, а от практичне застосування інституту з'ясування заперечень відповідача виявило певні недоліки. Так, ст. 178 ГПК України передбачає, що відзив подається відповідачем у строки, встановлені господарським судом, а у разі ненадання відповідачем відзиву у встановлений судом строк без поважних причин суд має право вирішити спір за наявними матеріалами справи. Однак на практиці дуже часто відповідач ігнорує підготовче провадження, і вже потім подає до суду відзив на позов. З одного боку, суд не мав би приймати такий відзив до уваги, але, з іншого боку, всі документи (у тому числі відзив, поданий із пропуском строку), які подані через канцелярію суду, обов'язково долучаються до матеріалів справи, і суддя все рівно читає цей відзив. І, як показує практика, не лише читає, а й бере до уваги. Керуються судді у таких випадках тим, що їх метою є встановлення всіх обставин справи, і тому «закривають очі» на процесуальні порушення з боку таких відповідачів.

Або ж інший варіант: відзив після пропуску строку відповідач не надає, а натомість подає до суду письмові пояснення або просто подає свої докази, а все те, що мав написати у відзиві на позов, – просто усно заявляє під час виступів сторін під час судового розгляду справи.

Таким чином, доводиться констатувати, що інститут строків подання відзиву на позов (так само, як відповіді на відзив і заперечення на відповідь на відзив) зарекомендував себе як недостатньо ефективний механізм стадії підготовчого провадження.

Підготовче провадження починається відкриттям провадження у справі і закінчується закриттям підготовчого засідання. Підготовче провадження має бути проведене протягом шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду по суті цей строк може бути продовжений не більш як на тридцять днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду. Таким чином, законодавець визначив, здавалося б, достатній час – аж до 3 місяців на підготовче провадження. Але, як показує практика, і цього часу сторонам і суду буває недостатньо.

Так, Господарський суд м. Києва у справі № 910/7960/18, отримавши клопотання представника позивача про долучення до справи додаткових доказів після закриття підготовчого провадження, постановив ухвалу, якою повернувся до розгляду справи у підготовчому провадженні, продовжив його строк та встановив учасникам справи новий строк для подання заяв, клопотань та заперечень (ухвала від 11 жовтня 2018 року⁴). Аргументація суду – з метою справедливого та неупередженого вирішення спору. І така судова досить поширена.

Водночас більшість суддів відмовляють у клопотаннях про повернення до стадії підготовчого провадження, адже жодна із статей ГПК України не передбачає такої процесуальної можливості.

Так, Господарський суд м. Києва в ухвалі від 17 січня 2019 року у справі № 910/13091/18 вказав, що ГПК України не передбачено можливості процесуального переходу на попередню стадію розгляду справи, крім випадків заміни складу суду (ч. 14 ст. 32 ГПК України)⁵.

Повністю підтримуємо другу позицію суду і вважаємо, що 3 місяці – це більш ніж достатній строк для вчинення всіх підготовчих дій у господарській справі, а повернення на стадію підготовчого провадження законодавчо не передбачено, а отже, є недопустимим.

Важливий елемент стадії підготовчого провадження – це розкриття доказів. Поняття «розкриття доказів» було вперше введено Л.М. Ніколенко у її дисертаційному дослідженні у 2004 році. Так, Л.М. Ніколенко визначає «розкриття доказів» як зобов'язання кожної особи, що бере участь у справі, розкрити докази, на які вона посилається як на підставу своїх вимог до початку судового розгляду⁶.

Відповідно до ст. 80 ГПК України докази подаються позивачем одночасно із поданням позовної заяви, а відповідачем – разом із відзивом на позов. Копії доказів (крім речових доказів), що подаються до суду, заздалегідь надсилаються або надаються особою, яка їх подає, іншим учасникам справи. Суд не бере до уваги відповідні докази у разі відсутності підтвердження надсилання (надання) їх копій іншим учасникам справи, крім випадку, якщо такі докази є у відповідного учасника справи або обсяг доказів є надмірним, або вони подані до суду в електронній формі, або є публічно доступними. Правильність подання доказів до суду впли-

⁴ Ухвала Господарського суду м. Києва від 11 жовтня 2018 р. у справі № 910/7960/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77111645>.

⁵ Ухвала Господарського суду м. Києва від 17 січня 2016 р. у справі № 910/13091/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79312390>.

⁶ Ніколенко Л. М. Доказування в господарському судочинстві: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук: 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 2004. С. 4.

ває на допустимість доказу, під якою Т. В. Степанова розуміє встановлення спеціальними правилами певних засобів доказування, без обов'язкового використання в процесі яких неможливо повною мірою довести обставини справи, на які посилається учасник процесу⁷.

Передбачивши необхідність подання до суду підтвердження надсилання (надання) копій доказів іншим учасникам справи, законодавець не визначив форму такого підтвердження. Якщо докази направляються разом із позовною заявою, то, як правило, проблем немає, оскільки в силу ст. 172 ГПК України позовна заява та копії доданих до неї документів надсилаються іншим учасникам листом з описом вкладення. Однак якщо доказ подається пізніше, «навздогін», то на практиці сторони часто подають тільки квитанцію про направлення копій таких доказів поштою, вже без опису вкладення, оскільки ГПК України цього не вимагає. Як наслідок, у господарського суду немає можливості достеменно встановити, що саме було направлено іншим учасникам справи, і чи копії всіх доказів було направлено. Часто недобросовісні учасники справи, надсилаючи іншим учасникам копії більшості доказів, «забувають» направити копію якогось важливого документа. Такі дії можна розцінювати як зловживання правом, що, як вказує В. Резнікова, завжди було і дотепер залишається невід'ємним атрибутом функціонування права⁸. Однак у подібних ситуаціях це вкрай важко довести. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне передбачити у ст. 80 ГПК України вимогу направлення копій доказів листом з описом вкладення.

Інше питання – це визначення завчасності направлення копій доказів. Ст. 80 ГПК України використовує розмите формулювання «засдалегідь», однак на практиці часто це реалізується так, що зранку поштою позивач чи відповідач направляє копії доказів іншим учасникам справи, а вже в обід, перед засіданням подає ці докази до суду. І формально претензій до такої особи бути не може, оскільки в законодавстві не визначено поняття та критеріїв завчасності. Однак чи забезпечує така практика можливість іншим учасникам справи наперед ознайомитися із доказами у справі? Очевидно, що ні. У зв'язку з цим аргументовано видається пропозиція Т. Васильченко надати право суду встановлювати строки в межах проведення підготовчого засідання, в які сторони повинні подати свої докази⁹.

⁷ Степанова Т. В. Доказування та докази в господарському процесі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 2002. С. 12.

⁸ Резнікова В. Відповідальність у господарському процесі за зловживання процесуальними правами та заходи процесуального примусу. *Право України*. 2017. № 9. С. 101.

⁹ Васильченко Т. Новели інституту доказування у господарському судочинстві. *Право України*. 2017. № 9. С. 152.

Отже, запровадження у новій редакції ГПК України інституту розкриття доказів, безперечно, є великим кроком уперед у правовому регулюванні доказування у господарському судочинстві. Однак практика застосування ГПК України показує: мають місце певні прогалини у правовому регулюванні розкриття доказів, що дає можливість недобросовісним учасникам процесу для зловживань.

Відповідно до положень ст. 80 ГПК України докази подаються позивачем одночасно із поданням позовної заяви, а відповідачем – разом із відзивом на позов. Копії доказів (крім речових доказів), що подаються до суду, заздалегідь надсилаються або надаються особою, яка їх подає, іншим учасникам справи. Суд не бере до уваги відповідні докази у разі відсутності підтвердження надсилання (надання) їх копій іншим учасникам справи, крім випадку, якщо такі докази є у відповідного учасника справи або обсяг доказів є надмірним, або вони подані до суду в електронній формі, або є публічно доступними.

Однак, знову ж таки, на практиці часто бачимо протилежне: нові докази подаються і на стадії судового розгляду, і навіть у суді апеляційної інстанції. ГПК України дозволяє так вчиняти тільки у випадку доведення поважності причин неподання доказів раніше, але, на жаль, часто суди приймають нові докази після закриття підготовчого провадження з будь-яких причин – аж до вступу в справу нового представника, який вбачає за необхідне подати додаткові докази.

Таким чином, нова редакція ГПК України дуже вдало, з точки зору юридичної техніки, регламентує стадію підготовчого провадження у господарському судочинстві. Водночас майже дворічна практика застосування нових процесуальних норм показала, що часто суд та учасники справи відходять від приписів ГПК України, здійснюючи розширене тлумачення правових норм, що призводить до відсутності єдності у судовій практиці.

Butyrska Iryna. Current Issues of Preparatory Proceedings in Economic Litigation

The article is devoted to the investigation of the stage of preparatory proceedings in the economic court of first instance. In the economic court of first instance, after the opening of the case, the stage of preparatory proceedings begins, which is new to the economic process of Ukraine.

The introduction of the stage of preparatory proceedings in the economic process of Ukraine was positively accepted in the scientific community, but, unfortunately, almost two years of practice of applying the new version of the Economic Procedural Code of Ukraine showed that not everything is as definitive at the stage of preparatory proceedings as it would be desirable: after closing the preparatory proceedings and objections are filed, and new evidence appears.

It is emphasized that 3 months is more than a sufficient period for carrying out all preparatory actions in an economic case, and the return to the stage of preparatory proceedings is not legally stipulated, and therefore, is inadmissible.

The problematic issues that arise during the preparatory proceedings in the commercial litigation are analyzed. The peculiarities of disclosure of evidence in the economic process are investigated.

The author concludes that the introduction of the Institute of Disclosure of Evidence in the new version of the Economic Procedure Code of Ukraine is, undoubtedly, a great step forward in the legal regulation of evidence in commercial litigation. However, the practice of applying the Commercial Code of Ukraine shows that there are some gaps in the legal regulation of the disclosure of evidence, which enables unscrupulous participants in the process for abuse.

Having foreseen the need to submit to the court a confirmation of sending (providing) copies of the evidence to other participants in the case, the legislator did not determine the form of such confirmation, which gives unscrupulous participants of the modality process for abuse. In this regard, the author considers it necessary to provide in Article 80 of the Economic Procedure Code of Ukraine the requirement to send copies of evidence by a letter describing the attachment.

The law provides clear mechanisms to ensure uniformity in the presentation of evidence. However, in practice, we often see the opposite: new evidence is presented both at the trial stage and even in the court of appeal. The Economic Code of Ukraine allows doing so only in case of validity of reasons for not presenting evidence beforehand, but, unfortunately, often courts admit new evidence after closing preparatory proceedings for any reason — even before entering into the case of a new representative who considers it necessary to file additional evidence.

Thus, the author concludes that the new wording of the Economic Procedure Code of Ukraine is very successful in regulating the stage of preparatory proceedings in commercial litigation in terms of legal technology. At the same time, the almost two-year practice of applying the new procedural rules has shown that often the court and the parties to the case depart from the prescriptions of the Economic Procedure Code of Ukraine, implementing an expanded interpretation of legal rules, which leads to a lack of unity in the judicial practice.

Key words: economic litigation, economic process, preparatory proceedings, disclosure of evidence.